

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a paper published in *Human IT*.

Citation for the original published paper (version of record):

Nyberg, A., Wiberg, M. (2015)

Sociala medier - ett nät av härskartekniker?.

Human IT

Access to the published version may require subscription.

N.B. When citing this work, cite the original published paper.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-102407>

Sociala medier – ett nät av härskartekniker?

Annakarin Nyberg & Mikael Wiberg*, *Institutionen för Informatik, Umeå universitet

Recently, online hate has been much debated as a phenomenon in social media. It involves explicit forms of bullying, designations and black painting of individuals and groups. Online hate can be seen as an extreme form of attempts to create power asymmetries between people, it may also be seen as an extension of master suppression techniques. In our research, we have directed our attention to a related, but much more subtle way of exercising social power and positioning games online, for example by making invisible, ridicule, withholding information, double punishment, imposition of guilt and shame, violence and threats about violence as well as objectification. More specific, we focus the opportunities to exercise power made possible when these classic suppression techniques are moving into social media. The central issues in this article are: what forms does the classic master suppression techniques takes in social media, and what counter-strategies emerge in the quest to relate to these? Our research is based on a qualitative interview study on people's use and experience of Facebook, Instagram, Twitter and blogs. In light of this study, we show how social media action spaces allow various forms of domination techniques, and we also discuss the importance of the internet and social media's potential network effects in this context. Furthermore, we identify 11 counter-strategies that have been formed in order to address the practice of domination techniques in social media. Finally, we discuss what media training for social media could mean in the

light of the social power and positioning games that unfolds on Facebook, Twitter, Instagram, and in the blogosphere today.

Keywords: master counter-strategies, suppression techniques, online hate, online strategies, social media

I denna artikel beskriver vi hur de klassiska härskarteknikerna osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbel bestraffning, påförande av skuld och skam, våld och hot om våld samt objektifiering tar sig uttryck i dagens sociala medier. Utövande av härskartekniker handlar om att skapa och upprätthålla en asymmetri, en slags maktrelation, där den ena parten använder tekniker för att ställa sig ovanför, vid sidan om eller på avstånd från andra personer (Nyberg & Wiberg 2014). Det sker subtilt, men ändå så iögonfallande. Härskartekniker är ofta svåra att se på grund av att ligger inbäddade som någonting naturligt i vår vardag och i till synes enkla sociala handlingar. De kan komma till uttryck i en snabb kommentar, en gest eller bara en för lång konstpauz som fullständigt omdefinierar det sociala rummet, samspelet och kommunikationen. Härskartekniker är således inte alltid medvetna, de kan vara ett uttryck för en kultur, ett språkbruk eller en jargong och därmed inte någonting vi reflekterar över. Att använda härskartekniker kan givetvis också vara en mycket medveten och genomtänkt handling.

Härskartekniker som en del av mellanmänsklig kommunikation är förvisso ett fenomen som har studerats under lång tid (se exempelvis Ås 1978). Just i detta nu förändras dock förutsättningarna för denna kommunikation, i takt med att vi ser nya digitala arenor växa fram. Det möjliggör för de klassiska härskarteknikerna att ta nya former och uttryck.

Idag breder sociala medier ut sig som en del av det framväxande interaktionssamhället (Wiberg 2004). Även om den relativt höga

användning av Facebook just nu mattas av något bland unga, syns i stället en ökning bland något äldre samtidigt som Twitter och Instagram ökar alltmer i popularitet bland yngre (Svenskarna och Internet 2014). Denna utbredning bekräftar också tidiga arbeten av Turkle (1997) och Ågren (1998) likväl som Wiberg (2013), som i sin forskning har visat på en utveckling mot att vi tillbringar allt mer tid på nätet. Idag talar vi inte heller om en tydlig åtskillnad mellan de liv vi lever på nätet och vid sidan av, vi påtalar snarare vikten av att inte särskilja olika kontexter (Nyberg & Wiberg 2014, Lindgren 2013).

Med olika slag av sociala medier – från Twitter till Facebook, och från Instagram till bloggplattformar – formas nya sätt för oss att kommunicera, göra oss hörda och mötas. I dessa möten är det inte bara den enkla gilla-kulturen som råder. Nej, på samma finstämda sätt som människor i vår vardag kan använda sig av kroppsspråk, gester och tonfall för att stänga ute, osynliggöra eller nonchalera, bjuder tekniken bakom sociala medier på nya möjligheter att skapa grupperingar, hierarkier och inre cirklar (Nyberg & Wiberg 2014). Genom vår användning av sociala medier skapas nya maktrelationer.

Härskartekniker har ofta studerats i samspelet mellan två individer, men med dagens teknikutveckling får de än större räckvidd och kraft. Ur ett mellanmänniskt perspektiv berör numera maktutövande på nätet inte bara grupper, utan också sammanflätade, sammanlänkade och överlappande grupper, tvärs över traditionella organisatoriska nivåer och hierarkier. Sociala medier, härskartekniker, utövare och mottagare vävs samman. I sociala medier skapas nät av härskartekniker.

I den här artikeln beskriver vi en empirisk studie av utövande och bemötande av härskartekniker i sociala medier. I vår studie har vi fokuserat såväl subtila som mer uppenbara, likväl som mer eller mindre medvetna sociala makt- och positioneringsspel. Denna artikel bygger vidare på den studie som presenteras i vår bok Sociala medier och härskartekniker (Nyberg & Wiberg 2014) och innehåller analyser av fler intervjuer. Våra övergripande forskningsfrågor är: vilka uttryck tar sig de

klassiska härskarteknikerna i sociala medier, och vilka motstrategier växer fram i strävan att förhålla sig till dessa? I vår studie har vi identifierat hur sociala mediers olika handlingsutrymmen skapar nya och förändrade möjligheter att utöva de klassiska härskarteknikerna, och vi har även identifierat 11 motstrategier som våra respondenter nyttjar i sin strävan att bemöta och stävja försök till utövande av dessa härskartekniker. Avslutningsvis diskuterar vi vad medieträning för sociala medier skulle kunna innebära i ljuset av de sociala makt- och positioneringsspel som just nu utspelar sig på Facebook, Twitter, Instagram och i bloggösfären. Helt enkelt, givet att vi har synlig- och medvetandegjort nya och förändrade möjligheter för människor att delta i ett slags konstant pågående mikroförhandlande om talarutrymme, plats och status, hur kan vi arbeta för att bli en mer medveten aktör på nätet?

Härskartekniker

Härskartekniker beskrivs som ett sätt att behålla eller skaffa negativ makt över andra människor, eller sätt att hävda sig själv genom att förtrycka andra (Ås 1978). Med åren har begreppet härskartekniker kommit att fyllas med delvis ny innebörd, och vad som till en början beskrevs som ett subtielt förtryckarfenomen mellan män och kvinnor (ibid.) ses inte längre som helt könsbundet. Idag inkluderar vi förtryckarfenomen mellan kvinnor och män likaväl som män till män eller kvinnor till kvinnor. Exempelvis diskuterar Jonasson m.fl. (2004) erfarenheter från universitetsvärlden och visar att begreppet inte är könsbundet. Begreppet härskartekniker har även använts i relation till barn (Roks 2012a). I vår bok *Sociala medier och härskartekniker* utforskade vi härskartekniker som utspelar sig mellan individer i sociala medier (Nyberg & Wiberg 20014). I den här artikeln definieras härskarhärskartekniker som *subtila mönster av förtryck som utspelar sig mellan individer på- och vid sidan av internet*. Ålder eller könstillhörighet är därmed inte relevant för definitionen, men möjligtvis för hur de tar sig uttryck i praktiken, det vill säga i de sociala spel som pågår på nätet.

Det ligger nära till hands att anta att en härskarteknik utövas avsiktligt, det vill säga att handlingens syfte är att medvetet bibehålla eller utöva negativ makt över någon annan. Men härskartekniker kan också utövas omedvetet. En härskarteknik kan helt enkelt vara uttryck för ett gängse sätt att förhålla sig till sina medmänniskor, och det kan handla om hur en person omedvetet behandlar eller förhåller sig till kvinnor, barn, män eller individer med exempelvis olika etnisk bakgrund och sexuell läggning.

Det är nu dags att titta närmare på de sju härskarteknikerna osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbel bestraffning, påförande av skuld och skam, våld och hot om våld samt objektifiering. Dessa sju är vad vi avser när vi talar om de *klassiska härskarteknikerna*. Längre fram i artikeln granskar vi hur dessa härskartekniker tar sig uttryck på internet idag.

Osynliggörande

Att *osynliggöra* handlar om att någon förmedlar till dig och andra närvarande att du inte finns och att det du säger och gör inte är särskilt viktigt eller intressant. Det kan finnas olika anledningar till att man blir utsatt för den här härskartekniken. Kanske sker det av gammal vana, av ren illvilja eller av okunnighet. Oavsett anledning är syftet att få personen som utsätts för härskartekniken att känna sig obetydlig. Härskartekniken *osynliggörande* kan utövas både direkt och indirekt. Det direkta kan handla om att konkret uttrycka sitt ointresse med ord. Ett osynliggörande kan även ske mer *indirekt*, exempelvis genom att vi använder vårt kroppsspråk. Vi kan till exempel markera vårt ointresse genom att vända en person ryggen medan denne talar.

Förlöjligande

Att *förlöjligen* en person handlar om att ha roligt, men på någon annans bekostnad. Kanske har du någon gång förlöjligats på grund av ditt utseende, hur du låter eller rör dig? Kanske har du befunnit dig i en

mötessituation där dina åsikter inte har diskuterats. Snarare har någon skrattat åt ditt uttal i stället för att reflektera över din åsikt. Syftet kan ha varit att ta uppmärksamheten från dina åsikter, att förminska dig och få dig att känna dig osäker. Precis som när det gäller övriga härskartekniker behöver dock inte avsikten vara att medvetet dumgöra, förminska eller se till att någon blir utskrattad. Det kan ske som en konsekvens av ett språkbruk eller en jargong vi inte reflekterar över.

Undanhållande av information

En källa till makt är information och kunskap. Information bidrar även till att vi kan känna oss delaktiga i ett sammanhang eller i en diskussion. Härskartekniken *undanhållande av information* handlar om att inte få kännedom om information som är viktig för dig att känna till – samtidigt som andra personer som berörs blir informerade. Det kan till exempel handla om en grupp som passar på att behandla viktiga ärenden i sammanhang där du inte är närvarande. Att undanhålla information kan vara en effektiv teknik för en ledare som vill driva igen beslut utan att personer som upplevs som motvalls och är av en annan åsikt ges samma möjlighet att ta plats.

Dubbel bestraffning

Dubbel bestraffning innebär att du gör fel hur du än bär dig åt. Kanske blir du uppmanad att ta för dig mer och när du väl gör det, ja då anklagas du för att vara framfusig, krävande eller helt enkelt allmänt jobbig. Eller så genomför du din uppgift noggrant och framställs som långsam, samtidigt som du beskrivs som en slarver om du genomför din uppgift snabbt. Härskartekniken skapar en upplevelse av att du inte kan göra rätt eftersom du gör fel hur du än bär dig åt. Det innebär sannolikt även en risk att man lägger ned mycket kraft på att ändå försöka *göra rätt* och dessutom låter man också andra människor definiera hur man är.

Påförande av skuld och skam

Har du någon gång upplevt att du skäms och mår dåligt för någonting som egentligen inte är ditt fel? Du har då sannolikt upplevt den femte härskartekniken: *påförande av skuld och skam*. Ofta sker det genom en kombination av olika härskartekniker så som exempelvis undanhållande av information eller förlöjligande, i kombination med dubbel bestraffning. Den här härskartekniken kan vi bland annat möta i samband med sexuella trakasserier. Kvinnor och flickor som utsätts för sexuella trakasserier får ibland höra att de får skylla sig själva på grund av sitt klädval. *Vad hade du väntat dig skulle hända när du klär dig så där?* Fokus förskjuts därmed effektivt bort från förövarens trakasserier och plötsligt blir det offrets fel att han eller hon har utsatts.

Våld och hot om våld

Härskartekniken *våld och hot om våld* kan uttryckas och upplevas på många vis och handlar om att skapa rädsla och otrygghet genom våld, hot, trakasserier eller förbud. En person kan känna sig hotad även om hotet inte är explicit uttalat. Exempelvis kan man välja att utnyttja sin fysiska styrka mot en annan person för att driva igenom sin vilja. Det kan till och med räcka med att visa på att möjligheten (eller risken) finns. Ibland kan även en höjd hand signalera hot om våld: *Jag skulle passa mig noga om jag vore i dina kläder!* Eller än värre, när en blick eller bara en subtil höjning av ett ögonbryn, från en vuxen riktad mot ett barn, förmedlar budskap i form av hot om våld.

Objektifiering

Härskartekniken *objektifiering* handlar om när vi betraktar och bemöter en person (eller en grupp) som ett objekt, en sak, i stället för en tänkande människa. Den som objektifierar fokuserar din kropp och ditt kön och är mindre intresserad av ditt budskap, hur väl underbyggda dina argument är eller din kompetens. Objektifiering utspelar sig när någon väljer att kommentera dina ben i stället för ditt budskap, eller när du förutsätts ha

nått din ledande position på grund av utseende eller kön snarare än erfarenhet och kompetens. Objektivisering sker även när din kropp och ditt utseende kommenteras i sammanhang där sådan information är helt irrelevant. Det handlar om att reducera en person till en kropp. Ingenting mer. Personen blir fräntagen sitt subjekt, sin person och behandlas som ett passivt objekt för handling.

När härskarteknikerna flyttar ut på nätet

De härskartekniker som formulerades av Berit Ås (1978) har spelat en viktig roll i våra möjligheter att *synliggöra* och *sätta ord på* mer eller mindre subtila maktstrukturer mellan män och kvinnor. Det blev till viss del enklare att lyfta upp och diskutera fenomen som upplevdes som subtila. Situationer och upplevelser som är svåra att synliggöra och sätta ord på riskerar som bekant att negligeras, och den som tar sig ton och upplever sig förfördelad kan relativt enkelt avfärdas med motiveringen att denne exempelvis är överkänslig. Den som har förfördelats kan till och med i slutändan vara den som skuldbeläggs. Tack vare att ett gemensamt språkbruk tar form och sätter ord på företeelser blir det lättare att synliggöra och diskutera och möjligen även svårare att förbise och avfärda.

Under de 40 år som har passerat sedan Ås introducerade oss för teknikerna har det hunnit hända en hel del med avseende på våra möjligheter att uttrycka oss. Före internets och datorernas intåg i våra liv kunde vi uttrycka oss verbalt och kroppsligt. Vi kunde markera med ord vad vi ansåg, och vi kunde även använda vår kropp för att kommunicera. Frågan är vad som händer idag när internet och datorer genomsyrar våra liv och relationer. Hur förfinas eller förändras exempelvis våra möjligheter att kommunicera? Svaret är: på en mängd olika sätt. Idag skapas nya handlingsutrymmen som en konsekvens av de program vi använder oss av, och hur dessa formas och används beslutas på en individnivå. Vi kan alltså var och en bestämma hur vi vill använda olika program, och hur vi vill använda de handlingsutrymmen som vi formar

och formas av. Det öppnar med andra ord upp för oerhört stora möjligheter att iscensätta sociala spel och skapa och upprätthålla maktstrukturer.

Metod: fördjupade samtal om nätets sociala makt- och positioneringsspel

Det är nu dags att ta steget från de mer teoretiska resonemangen om makt och sociala medier till att visa hur de kan ta sig uttryck i praktiken. Vi inleder med att visa hur vi har arbetat tillsammans med våra respondenter, det vill säga, vår metod.

Denna artikel baseras på 17 kvalitativa intervjuer som har genomförts och analyserats under 2014. 7 av intervjuerna har genomförts som en traditionell intervju, det vill säga i ett möte med forskaren. Vid dessa intervjuer har formen liknat ett samtal snarare än att vi har följt en strikt intervjumall. Vi har utgått från stora och öppna frågor för att lämna utrymme för våra respondenters personliga erfarenheter av hur härskartekniker kan utövas och bemötas. Övriga respondenter har i stället valt att skriftligen reflektera över dessa frågor.

I studien varierar respondenterna i åldrarna 20 till 50 år och 6 av dem är män och 11 stycken är kvinnor. Gemensamt för dem alla är att de är vana användare av sociala medier. De tillbringar helt enkelt mycket tid i sociala medier, och de hanterar många av sina sociala relationer på, likväl som vid sidan av nätet. Utöver de intervjuer där respondenterna ombads reflektera över sina erfarenheter av maktutövande och härskartekniker i sociala medier, bygger artikeln även på exempel från respondenternas flöden på Facebook, diskussioner i bloggosfären, tweets från Twitter och kommentarer på Instagram. De samtal som speglas via citat i denna artikel har transkriberats och respondenterna har tilldelats fiktiva namn.

Sociala medier och härskartekniker

Vi ska nu ge plats för våra respondenter och lyssna till hur de förhåller sig till sociala makt- och positioneringsspel på nätet. En del av dessa spel är

tydliga och sannolikt medvetet formade för att skapa och utöva makt, medan andra är långt mer subtila och därmed också svåra att tyda. I analysen återkopplar vi till de härskartekniker som beskrevs i föregående sektion, och vi ställer oss därmed frågan hur Berit Ås (1978) härskartekniker tar sig uttryck i sociala medier idag. Vad betyder det att internet och datorer har förändrat våra sätt att uttrycka oss verbalt, kroppsligt och med teknikens hjälp? Vilka handlingsutrymmen har möjliggjort strategier för att härska? Det vill säga, vilka möjligheter och begränsningar till handling följer av en viss teknik (Löwgren & Stolterman 2004). Dessa frågor ska vi nu ägna vår uppmärksamhet.

Osynliggörande i sociala medier

Att *osynliggöra* någon handlar mycket om att ignorera och utestänga, och frågan är om och i så fall hur en sådan härskarteknik kan ta sig uttryck på nätet idag. I intervjuerna framgår att osynliggörandet kan utspela sig i kommentarsfält där diskussioner av olika slag kan ta fart. Det lyfts exempel från både Twitter, Instagram och bloggofären. Exemplet nedan är hämtat från Facebook och där beskriver Jenny hur hon medvetet väljer att osynliggöra en del personer i sina Facebookflöden.

I diskussioner på Facebook kan man välja vilka personers åsikter man följer upp och diskuterar. Jag kan alltså strunta i att följa upp någonting som skrivs som jag inte vill diskutera. I stället väljer jag att diskutera det som jag känner för och det gör jag genom att adressera den person jag vill prata med i en tagg. Jag visar då vem jag väljer att följa upp och vad jag vill diskutera. Då visar jag också indirekt vem jag inte vill följa upp.

Jenny

I kommentarsfälten är det med andra ord fullt möjligt att välja vilka röster man vill lyfta fram och synliggöra, vilka man vill tona ned och vilka man helt enkelt väljer att ignorera och därmed osynliggöra.

I intervjuerna framgår även exempel från bloggofären som visar hur man kan ignorera och därmed osynliggöra otrevliga kommentarer i de kommentarsfält som vanligtvis följer efter ett blogginlägg.

Jag väljer att ignorera mycket av det som skrivs i kommentarsfältet på min blogg. Det är ett sätt för mig att markera att jag står över det käbbel som utspelar sig där, och att jag inte bebländar mig med det. Ger jag mig in i negativa diskussioner i kommentarsfältet är det lätt att det spårar ur och blir riktigt otrevligt. Det kan faktiskt bli rätt så svårt att hantera. Jag har lärt mig att det ibland är nog så bra att bara tåla ihjäl skiten.

Maria

Att osynliggöra diskussioner och debatter som tar fart är dock inte alltid uppskattat. I Marias kommentarsfält lämnas vid sådana tillfällen tydliga uppmaningar till Maria att hon ska gå in och bemöta kommentarerna. Ibland gör hon också det, dock väntar Maria gärna några dagar så att hon inte riskerar att svara i affekt. Hon utnyttjar därmed de tids- och rumsaspekter som internet och många av de program som vi använder oss av medför, och Maria svarar därmed på sina egna villkor, från en plats och vid en tidpunkt som passar henne. Det här kan jämföras med om samma situation hade utspelat sig i ett konferensrum på en arbetsplats. Där hade Maria sannolikt avkrävts svar omgående, där och då i rummet. Nu fick hon i stället tid att reflektera över hur diskussionerna smidigast kunde bemötas och hanteras.

Förlöjligande i sociala medier

Flera respondenter ger även uttryck för *förlöjligande* i olika sammanhang på nätet. En del exempel handlar om att de har utsatts, andra visar hur de själva använder sig av härskartekniken. I bloggofären och på Instagram, Facebook och Twitter skapas till exempel diskussioner och inlägg som syftar till att förminska och förlöjliga. I exemplet som följer har Eva

hanterat en person som uppenbarligen har lämnat en stor mängd kommentarer på hennes blogg, och som hon sannolikt har tröttnat på.

Eva inleder med att tilltala personen med för- och efternamn. Hon lägger dessutom till *käre* trots att det inte är någon person som står henne nära. Det kan ses som ett retoriskt grepp som handlar om ett slags förlöjligande. Likaså blir hela kommentaren ett förlöjligande i och med det sätt som Eva synliggör denna persons återkommande önskan om att få diskutera ett ämne, på villkor som Eva sannolikt inte är intresserad av. I intervjun ger Eva uttryck för att hon själv använder sig av härskartekniker, ibland för att dämpa diskussioner och personer som gör nedlåtande eller elaka uttalandet. Exemplet som följer visar hur Eva använder en härskarteknik mot en av sina bloggläsare.

Käre Kent Jansson. Du har postat kanske tolv kommentarer på min blogg på samma tema. Jag föreslår att du mejlar mig i stället eller ringer en vän.

Eva

Kent väljer att inte följa upp denna kommentar, i alla fall inte i kommentarsfältet på Evas blogg.

Ett annat exempel är hämtat från Twitter där Olle beskriver att han upplever att personer kan omskrivas i förlöjligande ordalag i tweets. Dessa tweets sprids sedan ut i twittrarens nätverk, och i värsta fall re-tweetas de vidare ut i nya nätverk av följare. Denna spridningseffekt kommenteras även av Lisa som menar att hon begränsar sin närvaro och användning av sociala medier just på grund av den omfattande spridningspotentialen i sociala medier.

De konton jag är aktiv på (egentligen bara Facebook och Instagram) är inställda så att inte vem som helst kan se vad jag skriver/delar. Jag är medveten om hur det kan fungera på nätet och tycker det är besvärligt att ge mig in i diskussioner på grund av att jag inte vet var det tar vägen.

Lisa

Förlöjligande äger alltså rum i sociala medier likaväl som i andra kontexter, men skillnaden är den potentiella spridnings- och nätverkseffekten. På nätet kan ett förlöjligande (likväl som andra härskartekniker) få en enorm spridning som inte kan kontrolleras. I kontexter så som arbetsplatsen eller omklädningsrummet är spridningen mer begränsad, och därmed finns också andra möjligheter att bemöta påhoppet och kanske därmed även begränsa skadorna.

Undanhållande av information i sociala medier

I samtalen visar det sig att härskartekniken *undanhållande av information* inte är fullt lika framträdande som andra härskartekniker. Undanhållande av information används möjligen i andra syften, så som att till exempel värna om sig själv. Det kan handla om den persona man kan måla upp i sociala medier, det nätjag som kan gestaltas baserat på hur vi väljer att skriva om oss själva, vilka bilder vi väljer, hur vi taggar bilder, vilka artiklar vi länkar till, eller till exempel vilka andra personer vi vill visa tillhörighet till.

Flera respondenter uttrycker att man visar upp vissa utvalda sidor av sig själv. Ibland kan man förstärka egenskaper, andra gånger kanske man endast visar en bråkdel av sig själv och sina liv. På så vis formas, medvetet och genomtänkt, de bilder av personen som visas upp på nätet.

Jag visar upp de delar av mig själv som jag känner för. Folk som har följt mig länge på nätet tycker att de känner mig, men nej. De känner den version av mig som jag väljer att skapa och visa upp.

Maria

Exemplet handlar om undanhållande av information, men inte nödvändigtvis i syfte att härska. Snarare kan strävan vara att värna om sig själv, sitt privatliv och sina närmaste.

Någonting annat som också tangerar *undanhållande av information* är den debatt om dold marknadsföring som har blossat under de senaste åren. Instagrammare och bloggare, och på senare tid även twittrare, anklagas ibland för att sprida dold marknadsföring via sina inlägg. Jens beskriver detta fenomen när han ombeds ge exempel på situationer då han upplever sig ha varit en bricka i någon annan persons sociala maktspel på nätet.

Jag tänker exempelvis på reklam eller nyheter som, mer eller mindre, uppenbart är skapade med dold agenda som nu ofta sprids via sociala medier i syfte att dra till sig uppmärksamhet. Jag tror jag är ganska bra på att genomskåda den här typen av effektsökeri men tycker ofta att delar av min omgivning inte är det.

Jens

Om detta kan betraktas som ett slags härskande eller inte kan man givetvis diskutera. Dock skapar personen bakom Twitter-, Instagram- eller bloggkontot vissa ekonomiska fördelar. De tjänar helt enkelt pengar på att undanhålla information. De undanhåller exempelvis informationen att de ger uttryck för att *älska vitamindrycken* på grund av att de får betalt.

Ytterligare en aspekt av att undanhålla information handlar om en slags informationsasymmetri. Bloggläsare kan till exempel använda sig av en bloggares gamla blogginlägg för att enkelt vinna poänger. Läsaren går helt enkelt in i bloggarkivet och lyfter fram gamla diskussioner som, sett ur dagens perspektiv, dekontextualiseras. Maria berättar om hur hennes bloggarkiv ibland används i sådana syften.

Gamla blogginlägg som skrevs för länge sedan och som aktualiseras av en bloggläsare behöver sättas in i sin rätta kontext. Ofta när någon struntar i det handlar det om att man vill få mig att framstå som en märklig person med konstiga åsikter.

I kommentarsfältet är det nästan omöjligt för mig att ge mig in och förklara hur det egentligen ligger till. Gör jag det framstår jag mest som väldigt liten person. Det är svårt. Jag behöver hitta andra strategier för att hantera att mina läsare har en massa information om mig medan jag inte vet särskilt mycket om dem. De får ett knepigt övertag över mig.

Maria

Det här menar Maria, är ett sätt att med ganska enkla medel få en person att framstå som märklig i sina uttalanden, ståndpunkter och värderingar. Hon menar att det är ett effektivt tillvägagångssätt att vinna poänger på hennes bekostnad och en situation svår att bemästra.

Sammanfattningsvis har våra respondenter gett uttryck för olika perspektiv på härskartekniken undanhållande av information. Exemplet skiljer sig åt i fråga om vem som undanhåller information. Är det till exempel personen som ansvarar för kommunikationskanalen som undanhåller information (det vill säga bloggaren, den som twittrar, innehar instagramkontot eller facebookanvändaren), eller är det personen som läser och följer dessa personer som använder tekniker för att därigenom vinna framsteg i sociala makt- och positioneringsspel. Effekten av att undanhålla information i olika syften blir också mycket starkare i och med att det sker publikt inför potentiellt mycket stora skaror läsare, följare och nätverk.

Dubbel bestraffning i sociala medier

Dubbel bestraffning är också en härskarteknik som har kommit till uttryck i våra intervjuer. Maria berättar om att hennes läsare vill höra henne beskriva etableringen av hennes företag, och den professionalisering som har skett av hennes hobbybloggande. Hon hyllas och lyfts därmed fram som en inspiratör som visar en annan nyans av företagande, på något andra villkor än vi möjligen vanligen möter. I nästa ögonblick kan samma publik ge henne kritik för att hon har omvandlat

relationerna till läsarna till kundrelationer och att hon idag bygger sitt företagande utifrån den blogg som har vuxit fram under några års tid. Hur hon än går tillväga upplever hon att hon gör fel, och detta exempel beskriver härskartstrategin dubbel bestraffning. Detta exempel är på sätt och vis inte annorlunda för att de äger rum på nätet. Bortsett från kraftfullheten när den dubbla bestraffningen utdelas publikt inför läsarskaran på 37 000 unika besökare per dag.

Påförande av skuld och skam i sociala medier

Som vi beskrev tidigare utövas härskartekniken *påförande av skuld och skam* ofta i kombination med andra tekniker. Konsekvensen av härskartekniken är att du upplever dig må dåligt och skämmas över någonting som du inte nödvändigtvis är ansvarig för. Påförande av skuld och skam är en härskarteknik som exempelvis kan utövas i kommentarsfält.

Ett exempel handlar om Maria som skriver ett blogginlägg om att hon härmed säger upp sig som jourhavande förebild för andra kvinnor, och menar att det är en konsekvens av hon upplever sig ha blivit påförd skuld och skam. Maria berättar att hon har tröttnat på att inte kunna uttala sig om någonting utan att läsare upplever sig osynliggjorda, kränkta, förminskade eller på annat sätt dåligt behandlade. Att skriva ett inlägg där hon tydligt markerar att det inte är okej att behandla henne så här, är ett sätt för Maria att hantera denna härskarteknik.

Andra gånger kan en sådan här härskarteknik bemötas genom att övriga läsare går in i diskussionen och lämnar tillrättavisande kommentarer. Eva berättar att hennes följarskara på Twitter ofta går in och backar upp henne i situationer där någon uttrycker sig nedlåtande eller direkt elakt. På så vis behöver hon inte själv bemöta påhoppet.

Mina följare är väldigt trogna mig, nästan som en fan club. De kan gå in och backa upp mig i situationer då någon behandlar mig taskigt på Twitter. Det är skönt att inte alltid behöva hantera allting själv. Men det

bygger naturligtvis på att man har byggt upp en följarskara som gillar det man gör och står för.

Eva

Även Lisa ger uttryck för nyanser av då hon har påförts skuld och berättar om tillfällena då något som hon har skrivit på Facebook har missuppfattats, och oavsett hur mycket hon har försökt förklara sig och be om ursäkt, har situationen bara förvärrats. I situationer då någonting förhållandevis litet, och som ursprungligen inte alls var avsett att såra eller göra förlöjliga, har vuxit till ett oproportionerligt stort problem och där Lisa har utmålats som allt mer elak. Lisa reflekterar över hur lätt missförstånd kan uppstå på nätet och hur det kan kännas.

Överlag är jag väldigt försiktig både vad jag skriver och lägger upp i form av bilder. Kanske lite för försiktig. Jag är väldigt medveten om att saker kan missuppfattas, komma åt ömma punkter och trampa folk på tårna. Men hur medveten jag än är upplever jag att jag inte kan förutse mottagandet av det som jag väljer att publicera. Det handlar ofta om både vad som omnämns och vad som utelämnas. Vad man gör och inte gör, vem eller vad som är med på bilden och inte.

Lisa

I situationer när Lisa upplever att det uppstår olyckliga missförstånd har hon valt att inte föra diskussionen vidare i det sociala medium som har använts. Lisa har i stället försökt reda ut det vid sidan av, ansikte mot ansikte.

Våld och hot om våld

Härskartekniken *våld och hot om våld* kommer också på tal i våra intervjuer. Däremot är det endast ett fåtal som själv har upplevt sig hotad. Eva berättar exempelvis om hur hon förvisso anser sig vara relativt förskonad från den här typen av påhopp i relation till andra kollegor i

branschen, samtidigt som hon ger olika exempel på när det faktiskt har ägt rum. Två av våra respondenter berättar att de på avstånd har bevittnat hotfulla diskussioner. I dessa diskussioner har de dock valt att inte ge sig in, just på grund av att de har upplevt obehag och att det är svårt att veta om och hur det hela kan urarta.

Härskartekniken *våld och hot om våld* får sannolikt ökat fäste genom den anonymitet som möjliggörs på nätet. Helt enkelt, när man inte tvingas ståta med namn eller foto tycks tröskeln relativt låg inför att ge uttryck för hot om våld. Detta förstärks sannolikt ytterligare i kombination med villfarelsen att det som sker på nätet begränsas till nätet.

Även Maria och Lars berättar om kommentarer som innehåller hot om våld och som lämnas via bloggar men som de väljer att aldrig publicera. Dessa kommentarer menar Maria, är dock inte alltid anonyma, men huruvida avsändaren är den egentlige eller om någon har skapat ett fiktivt namn eller lånat någon annan persons namn är ovisst. Oavsett vilket får det effekter menar både Maria och Lars, bland annat i form av stort obehag, irritation eller ilska.

Objektifiering i sociala medier

Slutligen har några av våra respondenter också exemplifierat härskartekniken *objektifiering*. Eva och Maria bedöms exempelvis inte sällan utifrån sitt utseende och kön i stället för sin expertis och för dem har tillvaron på nätet handlat en hel del om att förhålla sig till denna objektifiering.

De exempel som lyfts fram i våra intervjuer handlar i större utsträckning om att män objektifierar kvinnor, men det har även framkommit exempel på när kvinnor objektifierar kvinnor. Maria lyfter till ett exempel fram ett blogginlägg där hon kritiserar den diskussion som tog fart bland, främst kvinnor, och som rör en bild av henne i jeans.

I korthet gick inlägget ut på att visa att andra feminister hanterade mig så som snuskgubbar hanterar bilder på Instagram. Jag väntade, gav min bild som ett intressant och strukturellt problem. Jag hade då inte sänkt mig till att svara på kommentarer och bli en av flera hundra som bjäbbade. Jag svarade på mina villkor. I mitt inlägg visade jag hur jag hade objektifierats i diskussionerna som hade pågått under en tid i olika forum på nätet.

Maria

I våra intervjuer är det endast kvinnor som ger uttryck för att de har objektifierats på nätet. Erik, en av våra respondenter reflekterar över varför han själv inte har sådana erfarenheter.

Jag tror främst att det är kvinnor som råkar illa ut och som objektifieras på nätet. Jag har själv inga sådana erfarenheter och jag tror det beror på att jag är man. Vi utsätts inte på det viset på samma sätt.

Erik

Även Maria är inne på samma linje som Erik och berättar att hon mest har erfarenheter av kvinnor som har objektifierats. Anledningen, menar hon handlar om att mäns utseende inte är lika viktigt, att män har andra företräden som är viktiga för dem. Till exempel att de är roliga, rika eller framgångsrika på jobbet. Oavsett hur rika eller framgångsrika kvinnor är, bedöms kvinnor däremot i stor utsträckning efter utseendet, resonerar Maria och menar att det ligger till grund för varför kvinnor objektifieras i större utsträckning än män.

Förändrade förutsättningar i tid och rum

När härskartekniker definierades avsågs fysiska sociala kontexter, det vill säga exempelvis arbetsplatsen och hemmet. På 70-talet när Ås (1978) härskartekniker började få genomslag hade datorerna helt enkelt ännu inte börjat breda ut sig nämnvärt. De fanns förvisso på våra arbetsplatser

(i viss, om än mycket begränsad, utsträckning), däremot hade de ännu inte börjat närma sig våra hem. Det var långt senare, någon gång kring slutet av 1990-talet, som datorerna började finna sin väg in i våra hem, vår fritid och våra privatliv (Nyberg 2008). Idag genomsyrar datorer och internet som bekant hela vår vardag och vi ser bland annat nya yrken, företag och affärsmodeller växa ur den alltmer ökande digitaliseringen av samhället (Nyberg 2012). I och med denna utbredning flyttar även de sociala spel som äger rum i fysiska kontexter vidare ut på nätet. Med det är det inte sagt att de sociala spelen kopieras rakt av och upprepas på nätet. Nej, som den här sektionen har visat så utvecklas, förändras och förfinas de sociala spelen och därmed hur de klassiska härskarteknikerna tar sig uttryck på denna nya spelplan. Det är också förståeligt. Vi har idag helt andra förutsättningar och helt andra handlingsutrymmen.

Att diskutera härskartekniker i fysiska kontexter så som de kom till uttryck på 70-talet medför vissa särskilda förutsättningar. Härskandet tar plats här och nu i det fysiska rummet vilket till exempel innebär att de som är närvarande hör och ser vad som sker, samt att man kan agera där och då och eventuellt göra upp. Man kan alltså potentiellt sett förändra maktbalansen genom att bita ifrån, försvara sig och ifrågasätta samtidigt som härskandet sker. Givetvis kan man även välja att inte agera (av fullt rimliga anledningar) och därmed tryckas ned, förlöjligas, förminskas eller vad man nu är en del av för spel.

När någonting utspelar sig på internet kan du på samma vis välja att agera där och då. Du kan också välja att köpa dig tid, det vill säga att inte svara och agera. Du kan till och med låtsas som att du inte har sett eller läst en kommentar eller ett inlägg. I exempelvis ett Facebook- eller Twitterflöde passerar många meddelanden snabbt i en strid ström, och det är fullt rimligt att man medvetet (eller omedvetet) missar ett inlägg.

Spridnings- och nätverkseffekter

Samtidigt ställer internet och de sociala nätverk vi använder oss av till det med avseende på *kraftfullhet* som en konsekvens av spridnings- och

nätverkseffekter. Många av de sociala medier vi använder oss av synliggör våra aktiviteter. Ett inlägg på Facebook sprids exempelvis i våra nätverk. Beroende på hur vi har gjort de tekniska inställningarna i det sociala mediet kan det med lätthet spridas vidare i våra vänners nätverks nätverk och därmed kan spridningspotentialen vara enorm. I sin tur innebär det att den som exempelvis vill förlöjliga någon kan få en oerhört stor publik genom ett enda knapptryck. Den spridningseffekten kunde vi inte åstadkomma tidigare. Och definitivt ingen privatperson.

De härskartekniker som har kommit till uttryck i våra intervjuer har alla sin grund i Berit Ås härskartekniker. Vi känner tydligt igen dem, och i våra försök att beskriva det som sker på nätet ser vi att teorierna står sig väl ännu idag. En del av de strategier som utövas på nätet tycks i huvudsak skilja sig åt enbart med avseende på *nätverkseffekten* och den potentiella *spridningseffekten*. Detta är i och för sig inte att förringa. Ett förhållandevis litet försök att härska, utöva makt eller trycka till en annan person kan upplevas oerhört mycket starkare när det sker på nätet. Just på grund av spridnings- och nätverkseffekterna. Du förlöjligas inte enbart inför de närmaste kollegorna. Det sker potentiellt även inför vänner, släktingar, barnens vänners föräldrar, affärskontakter med flera, likaväl som deras vänners vänner. Du blir med andra ord förlöjligad med besked.

Därutöver finns sannolikt risken att förlöjligandet, hotet eller objektifieringen (eller vad det nu kan tänkas handla om) sker om och om igen. I och med att de avtryck vi gör på nätet finns kvar, finns också risken att de dyker upp på nytt. I morgon, nästa vecka eller om ett par år. Därmed kan det vara mycket utmanande att bearbeta och känna att man faktiskt kan vara *färdig* med en upplevelse och redo att lägga den bakom sig. Känslomässiga sår, irritation, rädsla eller osäkerhet rivs upp på nytt.

I vad som nu följer ska vi koncentrera oss på de motstrategier som har lyfts fram av våra respondenter. Syftet är att visa på hur de kan vara ett stöd när vi navigerar i det ständigt pågående sociala positioneringsspel som vi just har visat på. Det är helt enkelt dags att titta på hur vi inte

bara är en bricka i spelet på nätet, utan hur vi också kan påverka hur spelet spelas.

Motstrategier till härskartekniker på nätet

I följande avsnitt belyser vi de motstrategier som har uttryckts i samtal om och analyser av härskartekniker på nätet. Med motstrategier avser vi i detta sammanhang *sätt att hantera och bemöta härskartekniker* så som de kommer till uttryck i sociala medier. Dessa motstrategier är en del av den handlingsberedskap vi utvecklar, och som gör det möjligt för oss att hantera olika situationer som vi hamnar i. Såväl de trevliga som de mindre trevliga.

Nu är det dags att presentera motstrategierna: dela vidare, rensa upp, blockera, ta sista ordet, välj passivitet, använd humor, bemöt med intellektualisering, bemöt med vänlighet, avfölj och uteslut, kombinera olika sociala medier samt gå offline.

De flesta av dessa möjliggörs av sociala mediernas specifika handlingsutrymmen, men det finns också ett par exempel på motstrategier som likaväl kan nyttjas i fysiska kontexter, det vill säga andra än de digitala. Vi kan även se exempel på hur dessa två varianter av strategier kombineras och därmed blir kraftfulla som en konsekvens av att de utspelas på nätet.

Motstrategi 1: dela vidare

När Eva och Erik utsätts för påhopp av olika slag väljer de att inte själva kommentera påhoppet. Med tiden har det visat sig mycket smidigare att i stället dela den elaka kommentaren vidare i sina respektive nätverk och på så vis hänga ut avsändaren. De retweetar en tweet och på så vis får exempelvis Evas trogna följare göra upp med den som besvärar henne.

Det här är en motstrategi som har tagit form över tiden. Till en början försökte Eva själv hantera otrevliga utspel och ta en diskussion. Men eftersom det både blir tidskrävande och tar på krafterna, tar hon idag mycket sällan direkta diskussioner med individer (förutsatt att det som

skulle föranleda diskussion är kränkande eller på annat vis otrevligt). Idag markerar hon i stället sin makt, delar vidare och tystar på så vis de elaka tungorna.

Maria använder sig av en variant av den här motstrategin. Maria väljer ibland att lyfta fram en elak kommentar och bädda in den i ett blogginlägg för att därefter ställa frågan: vad kan det här handla om? Frågan riktas därmed till hela läsarskaran. Maria låter alltså sina läsare göra analysen i kommentarsfältet och hon behöver inte själv vara den som påpekar att någon har betett sig illa.

Det handlingsutrymme som möjliggör att dela vidare ser vi såväl på Twitter, Facebook och Instagram som i bloggofären. Det är med andra ord en motstrategi som inte är avhängig en viss teknik utan som kan nyttjas i flera olika sociala medier.

Motstrategi 2: rensa upp

När det gäller Twitter är det svårt att rensa upp bland elakheter och påhopp. Det är däremot en möjlighet som ges när det handlar om blogg, Facebook och Instagram. En kommentar som svider illa kan helt enkelt raderas. Maria berättar om hur hon ibland måste rensa upp i sitt kommentarsfält för att på så vis stävja otrevliga diskussioner och personliga påhopp. Maria är mycket tydlig och menar att det är hon som bestämmer i hennes blogg, och att man får gilla det eller söka underhållning någon annanstans. Motstrategin att *rensa upp* kan även med fördel användas på Instagram när en användare exempelvis lämnar nedlåtande eller sexistiska kommentarer. På Facebook är det risk att ett nedlåtande inlägg hinner göra större skada på grund av att det synliggörs i större utsträckning i avsändaren och mottagarens nätverk (jämfört med Instagram där nätverken inte framgår lika tydligt).

Motstrategi 3: blockera

Ett effektivt sätt att hantera någon som kliver över gränsen för vad som är okej, menar våra respondenter, är att helt enkelt att blockera personen.

På så vis är det inte längre möjligt att lämna en kommentar i bloggens kommentarsfält, eller göra avtryck på Instagram och Facebook (lite beroende på vilka inställningar man har) samt Twitter.

Att blockera menar man dock, är en mycket stark motstrategi och kan ofta leda till starka reaktioner. Den som blockeras kan ibland ge uttryck för sin irritation via mejl direkt till personen som har blockerat. Det händer också att den som har blockerats utnyttjar andra bloggar och flöden (egna platser och kanaler) för att tala illa om blockeraren. Detta kan naturligtvis vara svårt att begränsa eller hindra.

Av våra intervjuer framgår att blockering är en motstrategi som tycks användas relativt sällan, innan någon blockerats har denne betett sig illa vid upprepade tillfällen, alternativt gjort ett mycket grovt övertramp. Det är med andra ord ingenting som sker lättvindigt, utan det är en av de allra starkaste markeringarna (sannolikt den starkaste bortsett från att göra en polisanmälan).

Motstrategi 4: ta sista ordet

Motstrategin *ta sista ordet* handlar om att man bestämmer sig för att vara den som avgör när en diskussion är över. Det kan till exempel handla om att gå in och svara på en kommentar och skriva att man har diskuterat detta många gånger förr, samt lämna en länk efter sig. Länken hänvisar till ett tidigare inlägg i diskussionen och därmed bestämmer man sig för att sätta punkt för den här gången. Man går alltså helt enkelt inte in i denna diskussion fler gånger. På så vis har man *tagit* sista ordet och genom att inte fortsätta diskutera markerar man att: *Du är ointressant för mig, jag läser inte dina inlägg längre. Jag står över denna diskussion.* Det handlar alltså inte om att *få* sista ordet. Det antyder snarare att man skulle ha vunnit en diskussion och så är inte nödvändigtvis fallet. Att ta sista ordet handlar om att själv bestämma när sista ordet är sagt (även om samtalet potentiellt sett kan fortsätta i kommentarsfälten och flödena).

Ta sista ordet gör man sannolikt mest effektivt i de egna kanalerna och på de egna platserna, med tanke på att man där har möjlighet att

tydligare sätta spel- och förhållningsregler. Att ta sista ordet är möjligt på såväl Twitter, Facebook och Instagram som i bloggöfären.

Motstrategi 5: välj passivitet

I intervjuerna framgår även att man kan välja som motstrategi att inte alls bry sig, att helt enkelt *välja passivitet* som svar på någons försök att utöva en härskarteknik. Genom att överhuvudtaget inte agera signalerar man tydligt att det inte rör en i ryggen. Samtidigt kan passivitet också vara ett resultat av att man helt enkelt har missat försöket att exempelvis förlöjliga. Flödet av inlägg och uppdateringar av olika slag fylls kontinuerligt på, vilket gör att man mycket enkelt kan missa en hel del inlägg. Särskilt när det gäller de riktigt snabba sociala medierna så som Twitter. Denna risk kan utnyttjas som en fördel och därmed förta kraftfullheten i den härskarteknik man avser bemöta.

Passivitet kan även kombineras med andra strategier. I intervjuerna framgår att man exempelvis kan välja att avvakta med att ge sig in i diskussionen, för att därefter följa upp med motstrategin *ta sista ordet*. Det kan handla om att man vill undvika att svara i affekt eller att man faktiskt inte vet hur man ska kunna stävja den diskussion som har tagit fart, att man behöver tid för att hitta ett sätt som dämpar och inte eldar på ordväxlingarna.

Oavsett om man helt enkelt har missat påhoppet eller om man väljer passivitet blir effekten densamma. Att välja passivitet är möjligt oavsett om det gäller Twitter, Facebook, Instagram eller bloggar. Däremot är sannolikt motstrategin mer effektiv på nätet jämfört med i andra kontexter (även om den också kan nyttjas där). Att välja passivitet i en möteslokal, ett samtal, ett omklädningsrum eller ett personalmöte kan vara svårare på grund av möjligheten för omgivningen (eller härskaren) att följa upp och avkräva en reaktion.

Motstrategi 6: använd humor

Några respondenter berättar att de möter en del upprörda personer via mejl och inlägg på Twitter, blogg, Facebook och Instagram. Att bemöta varje person på ett respektfullt och diplomatiskt sätt tar dock mycket tid och kraft, och det är långt ifrån alla gånger som det väl genomtänkta och noggrant formulerade svaret faktiskt gör någon skillnad.

En av de motstrategier som har utvecklats med tiden, och som en konsekvens av att de genomtänkta svaren inte ger önskad effekt, handlar om att bemöta ett påhopp med humor. På så vis sätter man sig över de dumheter eller otrevligheter som man har mottagit, och man markerar med ett slags förlöjligande. Genom att använda sig av den här motstrategin kan man förminska betydelsen av budskapet och förhoppningsvis förhålla sig till det därefter.

Att använda humor är naturligtvis även gångbart vid sidan av nätet, likaväl som i samtliga sociala medier och tekniker som används för kommunikation på nätet. Om man däremot väljer att kombinera denna motstrategi med att inte följa upp eller att vara tyst – det vill säga när man tar sista ordet – eller vara passiv, ja då kan man skapa en annan kraftfullhet i motstrategin.

Detta kan jämföras med en annan kontext än den digitala och vad som där skulle ske om vi använde oss av humor i kombination med tystnad (eller alltså försöka ta sista ordet). Hur skulle det vara möjligt? Kanske skulle man behöva lämna rummet för att markera att man tar sista ordet, alternativt att man skulle sitta kvar tyst. Båda alternativen skulle få oss att framstå som högst märkliga, och den kombination som på nätet blir en effektiv motstrategi skulle i en fysisk kontext snarare bli komisk eller bara mycket, mycket konstig.

Motstrategi 7: bemöt med intellektualisering

Att bemöta en härskarteknik med intellektualisering är en utmanande motstrategi som kräver mycket av den som utövar den. Dels krävs att man har förmåga att intellektualisera det hela, dels krävs att man kan

formulera sig stringent och att man är påläst. Lyckas man med den här motstrategin, menar Maria, är den effektiv eftersom det krävs mycket av den som ska kunna bemöta denna intellektualisering. Givet att den som i första läget använde en härskarteknik är en person med samma goda förutsättningar att göra nyanserade analyser och formulera sig väl kan det bli en avancerad följetong. Det kan tänkas att denna motstrategi kan behöva kombineras med någon annan, givet att man vill sätta stopp för diskussionen och kommentarerna. Exempelvis att man *tar sista ordet* och därmed markerar att det nu är slutpratad.

Motstrategi 8: bemöt med vänlighet

Motstrategin *bemöt med vänlighet* handlar om att vara trevlig, vänlig och generös mot den som har betett sig illa. I grund och botten handlar det om att agera i syfte att vara *den bättre personen*. När någon uppför sig illa ger man alltså inte igen med samma mynt, utan man svarar artigt och vänligt och kanske ger man till och med en komplimang tillbaka. På så vis sätter man sig över det som sker eftersom det vänliga bemötandet övertrumfar elakheterna.

Motstrategin kan vara svår att följa, särskilt om man befinner sig i affekt och inte drömmer om annat än att få ge svar på tal med än vassare formuleringar. Våra respondenter berättar om tillfällen då den här motstrategin har visat sig effektiv, helt enkelt eftersom det är svårt att fortsätta vara arg på någon som är vänlig. Det finns även ett talesätt som sätter fingret på betydelsen av den här motstrategin: *Du fångar fler flugor med honung än med ättika*.

Motstrategin bemöt med vänlighet fungerar oavsett vilken form av socialt medium som nyttjas, och det är också en strategi som fungerar bra i andra kontexter än de digitala. Mer kraftfull blir den sannolikt i kombination med andra motstrategier så som exempelvis att därefter välja passivitet, det vill säga att inte ge sig in i diskussionen fler gånger.

Motstrategi 9: avfölj och uteslut

I intervjuerna ger våra respondenter även exempel på situationer som har hanterats genom att man har valt att *avfölja* eller *utesluta* den person som inte uppför sig på ett sätt man bedömer vara trevligt, korrekt och acceptabelt. Att avfölja innebär att man bestämmer sig för att inte längre vara en del i personens nätverk. Exempelvis kan man välja att avfölja en person på Instagram och därmed markera att man inte längre vill vara en del av denna instagrammarnas nätverk. Att *utesluta* någon innebär helt enkelt att man inte längre *tillåter* personen att vara en del ett ditt nätverk. Att utesluta är en mildare version av att blockera, och skillnaden är att personen som har uteslutits har möjlighet att försöka återuppta kontakten (om det finns mod och lust till det). Motstrategin avfölj och uteslut kan användas på samtliga av de fyra sociala medier som är i fokus i denna artikel.

Motstrategi 10: kombinera olika sociala medier

Den tionde motstrategin handlar om att kombinera olika sociala medier. Genom att medvetet arbeta med olika sociala medier, och på olika sätt, etablerar man olika sociala nätverk som kan stödja en och tack vare den sociala plattformen och en nätnärvaro som sträcker sig över flera sociala medier, gör man sig mindre känslig för kritik. Det blir i sig en motstrategi när man utsätts för andras försök att härska på nätet.

Maria använder till exempel i sin profil på Facebook, Instagram och blogg på lite olika vis. Hon har helt enkelt olika syften med olika program, och dessutom skiljer sig läsarna och följarna en del åt mellan olika medier. Inte enbart med avseende på vilka de är, utan även i fråga om vilka förväntningar de har på vad Maria delar med sig av (innehåll), likaväl som i vilken omfattning och hur ofta (frekvens) det sker. Olikheterna kan utnyttjas i de fall då Maria utsätts för någon som betar sig illa mot henne på nätet. Exempelvis kan en debatt som har rasat i kommentarsfältet på bloggen lyftas fram, raljeras över eller reflekteras över på Instagram eller Facebook. Hon hanterar därmed påhopp i ett

socialt medium med kommentarer via en annan kanal. En motstrategi som denna syftar alltså till att mota, avfärda eller minska inverkan av det man kan utsäts för på nätet.

Motstrategi 11: gå offline

Den elfte och sista motstrategin som har uttryckts i våra intervjuer handlar om att gå offline, att helt enkelt bestämma sig för att inte föra diskussionen vidare på nätet. Anledningar som har uttryckts handlar just om att det sker publikt inför potentiellt sett stora nätverk samt att det kan gå tid mellan olika inlägg i diskussionen och att det därmed skapas onödigt och tvetydigt tolkningsutrymme. Därför väljer bland andra Sofia att hantera missförstånd och mer utmanande diskussioner offline, och menar att det då är mindre risk att missförstånden och konflikterna därmed underblåses.

Motstrategier: sammanfattningsvis

I den här sektionen har vi presenterat 11 motstrategier till härskartekniker i sociala medier. Motstrategierna är sprungna ur våra intervjuer, och samtliga kan användas som motmedel för Berit Ås sju härskartekniker. Motstrategierna handlar alltså om att hantera osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbel bestraffning, påförande av skuld och skam, objektifiering och hot om våld. Motstrategierna hjälper den utsatte att markera att det som sker inte är okej, att sätta gränser men även att ge igen. Att *dela vidare* är till exempel ett effektivt sätt att tysta någon, och det är tillika en strategi som kan fungera på flera olika härskartekniker. Det spelar exempelvis ingen roll om någon har hotat med våld, förminskat eller förlöjligat. Motstrategin att *dela vidare* fungerar oavsett härskarteknik.

Vi har även visat hur olika motstrategier kan kombineras för att möta uttryck för härskartekniker på nätet. Vi kan också se att merparten av dessa motstrategier är generella – det vill säga de kan fungera på såväl Twitter, Facebook och Instagram som i bloggar – som exempelvis att

blockera någon och därmed hindra personen från att lämna kommentarer, eller att ta sista ordet.

En baksida med *att ge igen* är emellertid att det kan slå tillbaka. Exempelvis kan motstrategin *dela vidare* medföra att vi uppfattas som osympatiska och att motstrategin i stället blir en härskarteknik. Härskartekniker kan således bemötas med härskartekniker. Flera av våra respondenter talar om att det är viktigt att tänka igenom vilka motstrategier man använder sig av och vilka konsekvenser det kan få. De menar bland annat att just motstrategin *dela vidare* inte bör användas alltför ofta. I alla fall inte om man har stora läsar- och följarskaror, eftersom kraftfullheten och spridningen av motreaktionen potentiellt kan bli mycket stor.

Även om strategier, det vill säga härskartekniker och motstrategier, är föränderliga tycks det ändå vara viktigt att sträva efter att följa dem så *konsekvent* som möjligt. Att någon är konsekvent i sina strategier betyder också att läsare och följare vet vad de har att förvänta sig – det utgör en del av de sociala koder och spelregler som växer fram och som helt enkelt styr hur vi bör bete oss (och vad vi bör undvika att göra). Samtidigt, och som en konsekvens av en reflekterad teknikanvändning, sker hela tiden omförhandlingar av de strategier vi använder. En del omförhandlingar får större konsekvenser, andra resulterar i nyansskillnader i strategiutövandet.

Diskussion

Givet dessa sociala makt- och positioneringsspel som idag pågår på nätet, och baserat på de 11 motstrategier som vi har identifierat i vår studie, kan man fråga sig om det är möjligt att utveckla sätt för att bättre kunna förhålla sig till de sociala spelen på nätet. Helt enkelt, kan man medieträna sig för sin närvaro där? I vår studie har vi lyckats identifiera ett antal praktiska förhållningssätt och dessa menar vi, kan ge en vägvisning för medieträning för närvaro i sociala medier.

Baserat på vår intervjustudie noterar vi att det tycks finnas olika sätt att medieträna sig på. Ett sådant handlar om att först, och mycket noggrant, reflektera över vem man är, vad man står för och hur man vill framställa detta på nätet. Det kan handla om att fundera över hur vi vill bli uppfattade, likaväl som hur andras uppfattning om oss överensstämmer med vår egen självbild.

Ett annat sätt handlar om att prova sig fram och helt enkelt se vad som går hem. Denna strategi bygger på en slags känslighet och lyhördhet inför hur andra reagerar på det vi gör. Det handlar även om en förmåga att kunna reagera och anpassa sig utifrån de signaler andra personer ger på ens beteende.

Att nyttja nätet som en slags testbädd och att vara lyhörd inför hur andra reagerar på det vi gör, är ett tredje sätt som har identifierats i intervjustudien. Detta sätt talar vi om i termer av att provtrycka sin profil på nätet. Genom att se hur andra reagerar på inlägg, kommentarer och idéer som vi sprider, kan vi successivt också bli bättre på att medvetet agera med olika sociala mediers stöd.

En dimension som uppkom i ett par av de intervjuer som vi genomförde, är att en del människor tycks vara fullständigt okänsliga för hur andra människor reagerar på kommentarer som fälls på nätet. Dessa kallar vi för nätprånglare. Helt enkel, en person som till varje pris, och oavsett om andra irriteras eller tar illa upp, prånglar ut sina idéer och åsikter om allt och alla via sociala medier. Nätprånglaren är emellertid inte alltid så särskilt uppskattad eller framgångsrik. Snarare finns en risk att dessa människor bygger upp ett socialt motstånd mot sig själva. Att stå på barrikaderna i de sociala medierna och vara emot allt och alla får ofta till följd att just allt och alla är emot en själv.

Förutom vår studies praktiska implikationer, noterar vi också följande vetenskapliga bidrag. Specifikt adderar våra resultat till befintlig forskning om härskartekniker. Vi har visat hur härskartekniker har flyttat ut på nätet, och att de härskartekniker som utövas på nätet får konsekvenser för vår vardag vid sidan av nätet. Och vice versa. Vi noterar

också hur dessa resultat i sin tur adderar till befintlig forskning om kommunikation i sociala medier genom att tillföra ett perspektiv som lyfter fram och belyser de subtila maktspel som pågår bortom enkel och rak kommunikation och bortom studier av nätets *gillakulturer*. De sociala medierna är således inte neutrala mötesplatser utan bör snarare betraktas som komplexa forum för nät av sociala makt- och positioneringsspel.

Slutsatser

I den här artikeln har vi presenterat vår forskning fokuserad på de subtila sätt genom vilka människor mer eller mindre medvetet, skapar asymmetriska maktrelationer i sociala medier. Med ett fokus på fyra typer av sociala medier inkluderat bloggar, Instagram, Facebook och Twitter har vi undersökt hur de klassiska härskarteknikerna tar sig uttryck i dessa sociala medier idag. Vi har även identifierat 11 motstrategier som idag används i syfte att bemöta och stävja försök till utövande av härskartekniker på nätet. Därtill har vi diskuterat betydelsen av internets nätverks- och spridningseffekter för själva upplevelsen av att utsättas för en härskarteknik. Vi har visat att dessa effekter, potentiellt sett, kan bidra till att någon förlöjligas eller objektifieras publikt och inför oöverskådligt stor publik. Det kan även få till följd att otrevligheterna lever kvar i flöden på nätet, och att de därmed riskerar att behöva återupplevas om och om igen. Därmed kan det också bli svårt att göra upp med situationen, känslorna och påhoppen och känna att man kan lämna det bakom sig och gå vidare. Avslutningsvis har vi, och med utgångspunkt i våra resultat, diskuterat vad medieträning för sociala medier skulle kunna innebära.

Sammanfattningsvis bidrar vår studie till befintlig forskning om kommunikation i sociala medier genom ett perspektiv på dagens maktspel i sociala medier och hur dessa inte kan särskiljas från, utan snarare sammanvävs med alla övriga kontexter vi agerar i. Såväl på som vid sidan av internet. Arbetet med studien visar dock att dessa maktspel varken är vare sig enkla att tyda eller lätta att förhålla sig till. De äger rum

på delvis nya och outforskade digitala arenor, där vi bygger nätverk som inte bara rör individer och grupper, utan även sammanflätade, sammanlänkade och överlappande grupper som dessutom sträcker sig tvärs över traditionella organisatoriska nivåer och hierarkier. Det skapas nät av härskartekniker. Följaktligen är dessa makt- och positioneringsspel mycket delikata att studera, förstå och förhålla sig till. Dock, och med tanke på att vi tillbringar allt mer tid på nätet och i sociala medier, är de mycket viktiga att synlig- och medvetandegöra. Det är helt enkelt av stor vikt att vi fördjupa våra kunskaper om de sociala implikationerna av att idag lever allt större delar av våra liv på nätet.

Annakarin Nyberg är internetforskare, författare och doktor i informatik vid Umeå universitet.

Contact: annakarin.nyberg@umu.se

Mikael Wiberg är professor i informatik vid Umeå universitet och internetforskare med ett särskilt intresse för vårt framväxande interaktionssamhälle.

Litteraturförteckning

- JONASSON, DITTE, AMNÉUS, DIANA, FLOCK, ULRIKA, ROSELL STEUER, PERNILLA & TESTAD, GUNNEL (2003). *Bekräftartekniker och motstrategier – sätt att bemöta maktstrukturer och förändra sociala klimat*. Empowerment-Nätverket vid Stockholms universitet (ENSU).
- LÖWGREN, JONAS & STOLTERMAN, ERIK (2004). *Design av informationsteknik – materialitet utan egenskaper*. Lund: Studentlitteratur.
- NYBERG, ANNAKARIN (2008). *Att studera digitala artefakter i människors vardagsliv*. Akademisk avhandling. Umeå: Institutionen för informatik, Umeå universitet.
- NYBERG, ANNAKARIN (2012). *Digitalt entreprenörskap*. Lund: Studentlitteratur.
- NYBERG, ANNAKARIN & WİBERG, MIKAEL (2014). *Sociala medier och härskartekniker*. Lund: Studentlitteratur.
- ROKS (2012a). *De 8 härskarteknikerna – för barn*. Roks och Kvinno- och Tjejjouren i Umeå.
- ROKS (2012b). *De 8 härskarteknikerna – för vuxna* (2012b). Roks och Kvinno- och Tjejjouren i Umeå.
- SVENSKARNA OCH INTERNET 2014. <www.internetstatistik.se> [2014-11-13].
- TURKLE, SHERRY (1997). *Life on the screen: Identity in the age of the internet*. Ort: Simon & Schuster.
- WİBERG, MIKAEL (2004). *The interaction society: practice, theories and supportive technologies*. Hershey, PA: Information Science Publishing.
- WİBERG, MIKAEL (2013). *Methodology for materiality: interaction design research through a material lens, personal and ubiquitous computing*. Springer-Verlag, UK.
- ÅGREN, PER-OLOF (1998). *Att förstå virtualisering*. Akademisk licentiatavhandling. Umeå: Institutionen för informatik, Umeå universitet.
- ÅS, BERIT (1978). *Hersketekniker, Kjerringråd*, nr 3, s. 17–21.